

Els factors explicatius dels usos lingüístics informals entre l'alumnat català: llengua inicial, xarxes socials, competència i llengua vehicular d'ensenyament.

Mireia Galindo i F. Xavier Vila i Moreno

Resum

El model de conjunció lingüística en català que es va implantar en el sistema escolar de manera generalitzada des de 1993 estableix que el català és la llengua vehicular de l'ensenyament a Catalunya, i persegueix la promoció de l'ús del català entre l'alumnat. Ara bé, contràriament a allò que alguns sectors esperaven, l'adopció d'aquest model ha incidit força menys del que s'esperava en els usos interpersonals de l'alumnat.

En aquest article s'avalua quin ha estat l'impacte de l'adopció del català com a llengua principal de la docència en els usos lingüístics informals dels escolars catalans servint-se dels materials recollits en el projecte Escola i Ús, el qual compta amb dades declarades, experimentals i observades sobre coneixements i comportaments lingüístics de l'alumnat de sisè de primària a Catalunya. Posteriorment s'analitza el pes de diverses variables –la llengua inicial de l'alumnat, la composició de les seves xarxes socials, el pes de l'entorn lingüístic, la competència en català i castellà, i el model lingüístic escolar– en la configuració d'aquestes pràctiques.

Sumari

1. El model de conjunció en català i l'impacte de la llengua vehicular d'ensenyament
2. Les llengües als patis de les escoles de primària
  - 2.1. El projecte Escola i Ús
  - 2.2. Les tries lingüístiques a l'hora del pati
  - 2.3. Dades declarades, dades observades: entre la percepció i la realitat
3. Els factors explicatius de les tries lingüístiques
  - 3.1. El paper de la llengua familiar i les xarxes socials en les tries observades
  - 3.2. La relació entre els usos i les competències lingüístics
  - 3.3. Condicions lingüístiques ambientals, del centre i de la docència
  - 3.4. El pes de les variables: anàlisi multivariant
4. Síntesi i conclusions
5. Bibliografia

1. El model de conjunció en català i l'impacte de la llengua vehicular d'ensenyament

Entre els anys 80 i 90 del segle passat, Catalunya va transformar el seu model lingüístic escolar fins a implantar de manera majoritària el model de conjunció en català, basat en l'escolarització conjunta de l'alumnat amb independència de la seva primera llengua i en l'adopció del català la llengua vehicular normal de l'ensenyament (Vila 2000, en premsa). En termes generals, els agents educatius i socials implicats en el projecte preveien que aquest model lingüístic escolar faria créixer el coneixement de la llengua catalana entre l'alumnat i, de retruc, impulsaria la utilització d'aquest idioma en les pràctiques lingüístiques informals de les noves generacions.

El grau d'implantació actual del model de conjunció en català és objecte de polèmica, però en termes generals pot afirmar-se que, si més no des de començament dels anys 2000, aquest model és àmpliament predominant a l'educació primària i majoritari, tot i que amb amplíssimes excepcions, a secundària obligatòria i postobligatòria (Vila [coord.] 2006). En aquest context, diversos estudis permeten ponderar quin està essent l'impacte de l'adopció del català com a llengua d'ensenyament en coneixements i usos. Els resultats, tot i que gens negligibles, mostren ombres significatives pel que fa a les expectatives generades en relació amb el paper de la llengua vehicular d'ensenyament.

D'una banda, pot afirmar-se que el coneixement del català entre joves i adolescents s'ha incrementat significativament en relació amb les generacions anteriors en les quatre habilitats d'entendre, saber parlar, saber llegir i saber escriure (Vila 2005). Ara bé, tot i aquest increment, el domini del català en les noves generacions continua essent més precari

que el domini del castellà i, sobretot, amb més variació que en el cas d'aquella llengua; això és així especialment per raó de la llengua inicial, ja que els catalanoparlants tendeixen a mostrar més domini del castellà que no pas els castellanoparlants del català (cf. Arnau 2004). En aquest sentit, diversos estudis recents coincideixen a assenyalar mancances importants en la competència lingüística de la població escolar catalana. Així, per exemple, l'avaluació de les competències bàsiques de l'alumnat de 4t de primària a Catalunya ha donat us resultats més aviat negatius de les capacitats lingüístiques dels infants escolaritzats a Catalunya (Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu 2007a). Segons aquestes proves, el percentatge d'infants que assoleixen les competències fixades en comprensió, oral i lectora, en llengua catalana, es troba al voltant del 80%; en expressió escrita, els resultats davallen en picat, per situar-se en poc més del 50%.

Un altre dels estudis que ha alertat sobre els baixos resultats en competències lingüístiques en català és l'informe PISA 2006 (Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu 2007b, Fundació Jaume Bofill 2008). Segons aquesta edició de l'informe, els nivells de comprensió lectora de l'alumnat de 15 anys de Catalunya se situen per sota dels de l'alumnat de la Unió Europea i de l'OCDE, per sota de diverses comunitats autònomes espanyoles, i només lleugerament per sobre de la mitjana espanyola. Les dades d'aquest informe assenyalen molt especialment el pes de les noves immigracions en el panorama educatiu a Catalunya. En aquest cas, l'informe palesa que els esforços adreçats a la incorporació lingüística de la població nouvinguda no estan donant els fruits desitjats, ja que la puntuació en comprensió lectora de l'alumnat no nadiu a Catalunya és, comparativament, la més baixa de tots els països de la mostra.¹

Finalment, un altre dels estudis recents sobre les competències lingüístiques de l'alumnat català és l'Enquesta Sociodemogràfica i Lingüística (2006) del Consell Superior d'Avaluació de Catalunya (2008). Aquesta enquesta posa de manifest, entre altres coses, que en termes de competència declarada, l'alumnat de secundària de Catalunya se sent més competent en castellà que en català, tot i que, en bona part, el català hagi estat la seva llengua predominant d'escolarització.

Pel que fa a l'ús del català entre la població escolar, el panorama resulta també complex i no necessàriament positiu per a la llengua catalana. D'una banda, i en termes demolingüístics, diversos estudis assenyalen que a Catalunya, el nombre d'infants que tenen el català com a llengua inicial creix en termes absoluts de manera lenta però continuada i que cada vegada hi ha més parelles lingüísticament mixtes que transmeten el català als fills, fins i tot a la Regió Metropolitana de Barcelona (Galindo i Rosselló 2003, Torres 2003, 2005, Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu 2008). Ara bé, aquest increment en termes absoluts no es veu traslladat en un creixement efectiu de l'ús del català fora de la llar, i això tant perquè l'arribada de noves immigracions hispanòfones i al·loglotes minoritza demogràficament el català, com pel fet que les normes d'ús continuen afavorint-ne la postergació en les interaccions entre catalanoparlants i no catalanoparlants. En aquest sentit, les pràctiques lingüístiques informals d'infants i joves han estat objecte de diverses recerques (vegeu-ne una síntesi a Vila i Galindo 2008 i a Vila i Gomàriz (eds.) 2008). Malauradament, poques d'aquestes recerques tenen com a àmbit d'estudi tot Catalunya. D'aquestes, podem destacar el projecte Escola i Ús, centrat en l'últim curs de l'educació primària (Vila i Vial 2003, Galindo 2006, Vila i Galindo 2006, Galindo i Vila 2008), l'estudi de Vial i Canal (2002), desenvolupat entre l'alumnat de 9 i 10 anys, i l'Enquesta Sociodemogràfica i Lingüística 2006, del Consell Superior d'Avaluació de Catalunya (2008), aplicada al final de l'educació secundària obligatòria. En els apartats següents aprofundirem sobretot en els resultats més rellevants que poden extreure's del projecte Escola i Ús,² l'únic de tots tres que es basa en comportaments lingüístics observats.

¹ Cal tenir present que Catalunya és un dels països de la mostra amb major presència relativa d'alumnat de recent incorporació (32% d'arribats fa menys de 3 anys). No obstant això, hi ha països que inclouen percentatges superiors de nouvinguts (és el cas, per exemple, de l'Estat espanyol o d'Itàlia, amb un 38% i un 35% d'alumnat no nadiu, respectivament), i que obtenen millors resultats.

² El projecte, que ha estat dirigit per F. X. Vila i Moreno, s'ha beneficiat dels ajuts PB98-1175 del Ministeri d'Educació i Cultura i 1998SGR-0041 de la Generalitat de Catalunya, i ha gaudit del suport del Servei d'Ensenyament del Català (SEDEC).

2. Les llengües als patis de les escoles de primària

2.1. El projecte escola i ús

El projecte Escola i Ús va néixer amb la intenció d'analitzar quin havia estat l'impacte de l'ús del català com a llengua vehicular de l'ensenyament en els usos lingüístics de l'alumnat que finalitzava l'educació primària. L'estudi, el treball de camp del qual es féu a finals dels 90, va recollir dades declarades, observades i experimentals en 52 escoles de tota Catalunya, llevat de la Vall d'Aran, deixada al marge per la seva especificitat idiomàtica.

La selecció de les 52 escoles va seguir tres criteris. D'una banda, es van diferenciar 5 categories d'escola segons la condició lingüística ambiental o, el que és el mateix, el coneixement declarat de català en la zona on s'ubica el centre, d'acord amb el darrer cens lingüístic disponible (taula 1).

TAULA 1. Condició lingüística ambiental

Codificació de la zona	% de persones que hi declaren entendre català	% de persones que hi declaren saber parlar català	Població que hi resideix de 2 i més anys		Escoles que s'hi ubiquen		
1	85%	43%	1.062.361	18%	310	14%	
2	92%	61%	1.513.219	25%	405	18%	
3	96%	73%	1.402.279	24%	457	21%	
4	98%	85%	1.535.483	26%	604	28%	
5	100%	94%	435.835	7%	420	19%	
MITJANA CAT.	93%	68%	TOTAL	5.949.177	100%	2.196	100%

Font: cens de 1991, IDESCAT i SEDEC

I, finalment, es va tenir en compte si els centres educatius impartien tota o gairebé tota la docència en català, o feien part de les classes en català i part en castellà (taula 3).

TAULA 2. Condició lingüística de la docència

Tipus de centre	Llengua o llengües de docència	Escoles de cada tipus	
1	escoles que se serveixen tant de català com de castellà (segons diferents tipologies de bilingüisme)	439	20%
2	centres que imparteixen les matèries en català (parcialment —una assignatura en castellà— o totalment)	1.757	80%
Total Catalunya		2.196	100%

Font: IDESCAT i SEDEC, curs 1992-93

De l'altra, les escoles es van classificar en tres grups, segons la composició demolingüística de l'alumnat del centre, això és, el percentatge de catalanoparlants i castellanoparlants que assisteixen a l'escola (taula 2).

TAULA 3. Condició lingüística del centre

Tipus de centre	Percentatge d'alumnat de llengua familiar catalana	Centres de cada tipus	
1	Fins a 30% ($p \leq 30$)	813	37%
2	Més de 30% i fins a 70% ($30 < p \leq 70$)	687	31%
3	Més de 70% ($p > 70$)	696	32%
TOTAL CATALUNYA		2.196	100%

Font: idescat i sedec

La combinació d'aquestes tres categories va donar lloc a 30 tipus possibles d'escoles. La mostra final en va incloure 14 tipus, atès que algunes combinacions eren molt difícils de trobar, i a causa de raons d'operativitat i pressupostos. És per això que no pot considerar-se una mostra representativa en termes estadístics, i que els resultats s'han de llegir només com a grans tendències de la població escolar de 6è de primària.

En les 52 escoles es van recollir tres tipus de dades: en primer lloc, dades declarades sobre la llengua de relació de l'alumnat amb la família i amb les seves xarxes socials, a partir de l'administració de qüestionaris; en segon lloc, dades observades, mitjançant l'enregistrament de les converses dels infants en situacions no monitoritzades durant l'estona d'esbarjo, i, en darrer lloc, dades experimentals sobre coneixement oral en català i castellà, amb les proves estàndard d'avaluació de competències lingüístiques del SEDEC.

Les dades procedents de fonts declarades i experimentals es van tabular. Els enregistraments es van digitalitzar mitjançant el programa de tractament de so SoundForge i es van transcriure seguint els criteris de transcripció del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona. L'anàlisi de tots els materials es va dur a terme mitjançant el programa de tractament estadístic SPSS, a partir de tècniques d'anàlisi qualitatives i quantitatives, i ha tingut en compte, entre d'altres variables, les incloses en la taula 4.

TAULA 4. Variables tingudes en compte en l'anàlisi

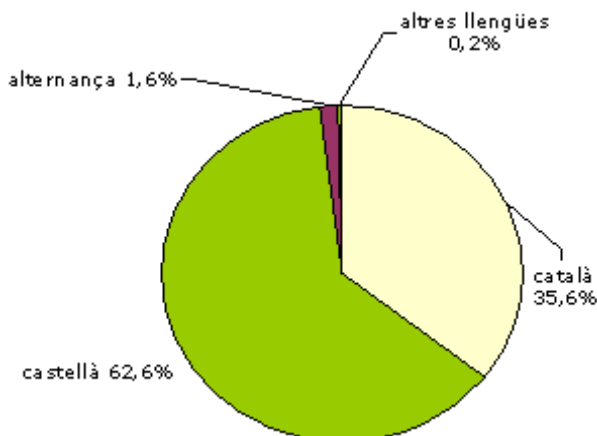
descripció
1. Llengua familiar dels interlocutors
1.1. Condició lingüística familiar del parlant
1.2. Condició lingüística familiar del destinatari
2. Llengua de les xarxes socials dels interlocutors
2.1. Llengua de les xarxes socials del parlant
2.2. Llengua de les xarxes socials del destinatari
3. Competència lingüística oral dels interlocutors
3.1. Competència lingüística del parlant
3.1.1. <i>Comprensió oral en català</i>
3.1.2. <i>Comprensió oral en castellà</i>
3.2. Competència lingüística del destinatari
3.2.1 <i>Comprensió oral en català</i>
3.2.2. <i>Comprensió oral en castellà</i>
4. Llengua familiar de l'alumnat del centre
5. Competència lingüística oral a la zona on s'ubica l'escola
6. Llengua en què s'imparteix l'ensenyament

2.2. Les tries lingüístiques a l'hora del pati

En el moment de realitzar el treball de camp d'aquest estudi, les dues llengües que se sentien més durant les hores del pati en el conjunt de les 52 escoles analitzades són català i castellà, en proporcions força desiguals: mentre que poc més d'un terç dels torns de parla enregistrats són en català, gairebé dos terços són en castellà, i només l'1,6% constitueixen alternances de codi (gràfic 1). La presència d'altres llengües s'ha de considerar anecdòtica (0,2%). Al corpus recollit, els infants se serveixen de l'anglès i el francès per cantar, usen l'àrab per elaborar un joc lingüístic, i empren l'alemany per llegir un breu escrit en aquesta llengua (taula 5).³

³ Els percentatges s'han construït sobre una base de 32 hores enregistrades, que corresponen a 23.638 torns de parla transcrits.

Gràfic 1. Llengua dels torns de parla emesos entre infants

Font: corpus Vila, Vial i Galindo

Taula 5. Llengua dels torns de parla en llengües altres que català i castellà emesos entre infants

Altres llengües	Freqüència	Percentatges
Anglès (A)	52	0,179%
Francès (F)	5	0,017%
Àrab (AR)	1	0,003%
Alemanys (G)	1	0,003%
Total altres llengües	59	0,203%

Font: corpus Vila, Vial i Galindo

Pel que fa a l'escassa presència de les llengües de les noves migracions, cal tenir en compte que la recerca es va dur a terme entre 1996 i 1998, anys en què el percentatge d'alumnat estranger a l'educació primària se situava al voltant del 2%, percentatge força allunyat de 12% del curs 2006-2007 (www.gencat.cat/educacio). De fet, la mostra d'escoles no va incloure centres amb una proporció elevada d'alumnat nouvingut. Tot i així, el 2,4% dels infants de la mostra van declarar fer servir una llengua diferent del català i del castellà almenys amb un membre del nucli familiar. Aquest percentatge es reduïa considerablement en els qüestionaris de xarxes socials: només l'1,2% declarava emprar llengües altres que el castellà o el català en les seves relacions quotidianes fora de la llar. En altres paraules, fora de la llar, els infants al·loglots del nostre estudi adoptaven la llengua de relació habitual de l'entorn.

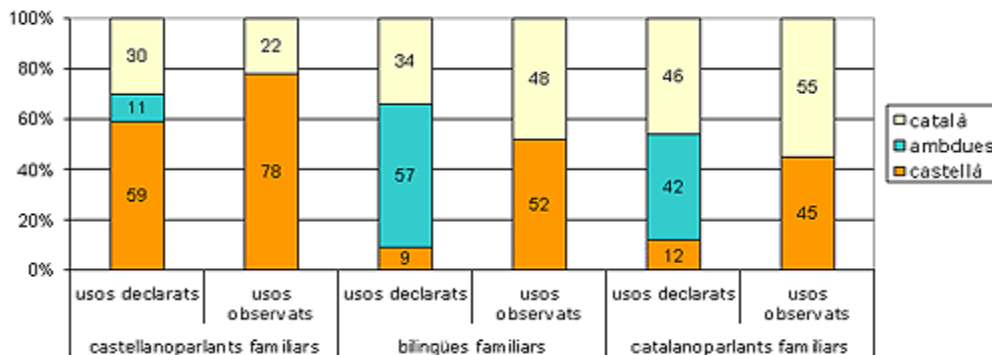
És més que probable que una recerca com la descrita aquí realitzada avui dia enregistrés una presència superior de llengües com l'amazic, l'àrab, el xinès, o el romanès. En aquest sentit, l'extrapolació de les dades aquí presentades resulta una mica aventurada. Ara bé, cal tenir en compte que l'ús interpersonal de les llengües immigrades no és de cap manera proporcional a la presència de parlants al·loglots a les aules. Recerques com la de Gomàriz (2008a, 2008b) mostren com fins i tot en contextos en escoles en què els al·loglots depassen el 10% i són quasi tots d'un mateix origen (amazic, en aquest cas), l'ús de les llengües al·lòctones recula ràpidament no sols en les relacions amb els companys d'escola, sinó fins i tot en les relacions amb els germans, en benefici de la llengua ambiental predominant –el català, en aquest cas. D'altra banda, cal evitar de confondre l'alumnat estranger, immigrant o nouvingut amb l'alumnat al·loglot: per començar, bona part de l'alumnat de recent incorporació té el castellà com a llengua inicial o habitual. Per exemple, durant el curs 2006-2007, el 43,1% de l'alumnat amb passaport no espanyol matriculat a Catalunya procedia de

l'Amèrica Central o del Sud. En segon lloc, encara que un percentatge substancial dels immigrants no transmetin les seves llengües als fills, hi ha a Catalunya un creixent percentatge d'infants nats al país que tenen llengües inicials al·lòctones (Vila 2006). Finalment, és força probable que bona part dels infants al·loglots educats a Catalunya estiguin adoptant el castellà com a llengua d'interrelació social, però cal reconèixer que disposem de molt poques dades per afirmar-ho amb seguretat. Fet i fet, doncs, tot fa pensar que, en termes relatius, l'arribada de les noves immigracions deu haver fet créixer la presència del castellà als patis, tot i que sigui agosarat afirmar-ho amb rotunditat. En tot cas, aquí analitzarem les dades provinents del corpus de l'estudi Escola i Ús.

2.3. Dades declarades, dades observades: entre la percepció i la realitat

El fet de comptar amb dades declarades sobre la llengua d'ús principal amb els amics i companys (extreta dels qüestionaris), i amb dades observades sobre els usos lingüístics durant l'hora del pati (enregistraments), permet comprovar fins a quin punt la percepció que els escolars tenen de les seves pràctiques lingüístiques s'acosta a la realitat.

GRÀFIC 2. Tries lingüístiques declarades i observades per cada grup lingüístic familiar

Font: corpus Vila, Vial i Galindo

Com s'observa en el gràfic 2, els usos reals de castellà són sempre superiors que la seva percepció. Tot i que només el 59% dels infants castellanoparlants diu servir-se habitualment del castellà amb els amics, durant l'esbarjo produeixen el 80% dels torns de parla en castellà. Aquestes xifres posen de manifest que part dels castellanoparlants que es declaren bilingües en les seves xarxes socials (11%) i part dels que diuen relacionar-se habitualment en català (30%), a la pràctica, són usuaris actius del castellà.

Amb els infants catalanoparlants familiars ocorre un fenomen similar, i si es vol potser encara més accentuat: només el 12% declara servir-se activament del castellà, però el 42% dels torns que produeixen són en castellà. Com en el cas anterior, segurament els usos declarats bilingües amaguen pràctiques lingüístiques majoritàries en castellà. Les conclusions que poden extreure's de l'anàlisi dels bilingües familiars segueixen la mateixa línia de les apuntades per als dos altres grups lingüístics.

Ens trobem davant un fenomen que ja ha estat observat en altres estudis (Vila 1996, Rosselló 2003), però que ara queda clarament corroborat de manera empírica en poder-se fonamentar en la comparació entre dades declarades i dades observades d'una mostra prou important d'informants i d'interaccions: alguns infants que usen poc català, a vegades només mots aïllats, atribueixen molt més pes a aquesta llengua en els seus usos lingüístics del que realment té; en canvi, els infants que empen freqüentment el castellà tendeixen a reduir la presència d'aquesta llengua quan se'ls demana que quantifiquin les seves pràctiques lingüístiques. En altres paraules, els informants sobrevaloren l'ús del català en les dades declarades: una dada de gran importància per a la recerca sociolingüística a l'àrea catalana.

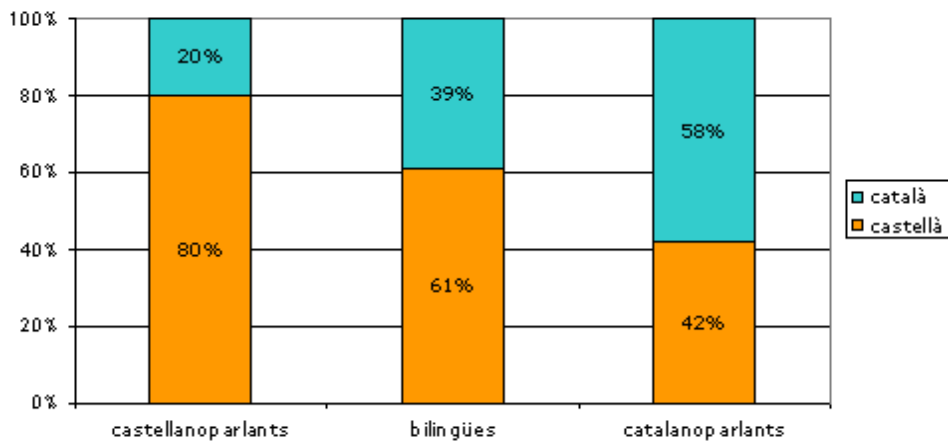
3. Els factors explicatius de les tries lingüístiques

3.1. El paper de la llengua familiar i les xarxes socials en les tries observades

D'acord amb les dades disponibles, la llengua de relació amb els altres membres de la llar determina, en gran mesura, la llengua d'ús habitual durant les estones d'esbarjo. A l'escola, tant catalanoparlants com castellanoparlants familiars produeixen i reben més missatges en la seva llengua predominant a casa.

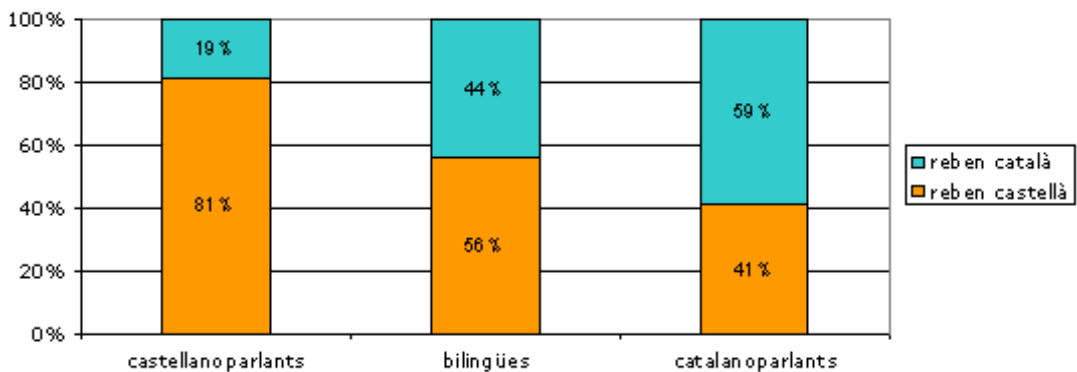
Ara bé, en aquesta relació entre llengua familiar i llengua emprada als centres escolars s'hi observen diferències importants entre ambdós grups: de cada 5 torns que emeten i reben els castellanoparlants, 4 són en castellà; en canvi, els catalanoparlants només pronuncien i són interpellats en català en 3 de cada 5 torns. El comportament dels bilingües familiars s'acosta al dels castellanoparlants: produeixen i reben més torns en castellà (3 de cada 5) que en català (gràfics 3 i 4).⁴

GRÀFIC 3. Llengua dels torns de parla emesos per cada grup lingüístic familiar

Font: corpus Vila, Vial i Galindo

GRÀFIC 4. Llengua dels torns de parla rebuts per cada grup lingüístic familiar

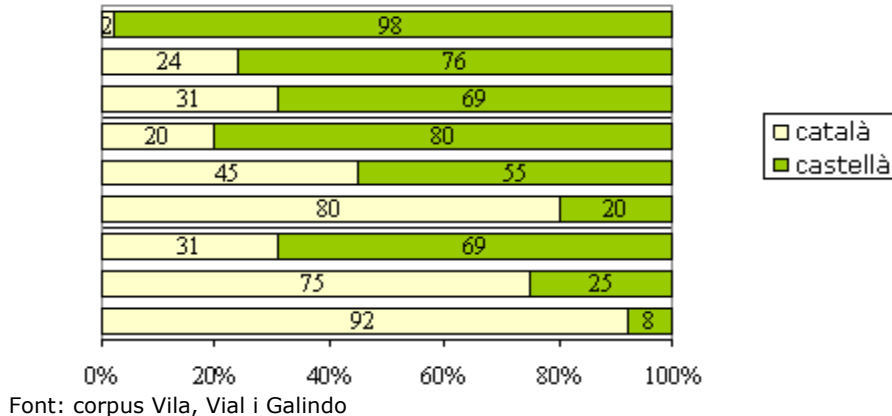
Font: corpus Vila, Vial i Galindo

Quan s'encreuen les dades de les llengües familiars dels participants en la conversa, s'observa fins a quin punt la identitat lingüística de l'interlocutor condiona la tria de la llengua (gràfic 5). Les interaccions entre catalanoparlants familiars es desenvolupen majoritàriament en català, i entre castellanoparlants transcorren en castellà. En les converses entre bilingües, s'escolten ambdues llengües, tot i que hi predomina lleugerament el castellà.

⁴ Les proves estadístiques assenyalen que les diferències observades en les tries lingüístiques dels tres grups lingüístics familiars són significatives (grau de significació a $\chi^2 = 0,000$). Si no s'indica el contrari, en els gràfics següents les diferències també són significatives.

GRÀFIC 5. Llengua dels torns de parla que s'intercanvien castellanoparlants, bilingües familiars i catalanoparlants

Allà on s'observen diferències significatives de comportament entre catalanoparlants i castellanoparlants és en les interaccions entre infants de diferents llengua familiar: així, els catalanoparlants s'adapten a la llengua dels companys castellanoparlants en el 69% dels torn de parla, mentre que els castellanoparlants només s'adrecen en català als catalanoparlants en el 31% dels casos.

Els percentatges destacats remetent, sens dubte, a la norma de convergència al castellà afermada al llarg del segle XX a tot el domini català al sud dels Pirineus. Aquesta norma preveu que els catalanoparlants se serveixin del català per parlar entre ells, i es passin al castellà a l'hora d'adreçar-se a interlocutors castellanoparlants o desconeguts, mentre que els castellanoparlants poden fer un ús actiu del castellà independentment de la identitat lingüística l'interlocutor. Ara bé, cal tenir present que la norma se segueix, però no pas de manera absoluta: ni tots els catalanoparlants parlen als castellanoparlants exclusivament en castellà (en almenys 3 de cada 10 torns se serveixen activament del català), ni tots els castellanoparlants s'adrecen sempre en la seva llengua als companys catalanoparlants (mantenen el castellà en 7 de cada 10 torns de parla).⁵

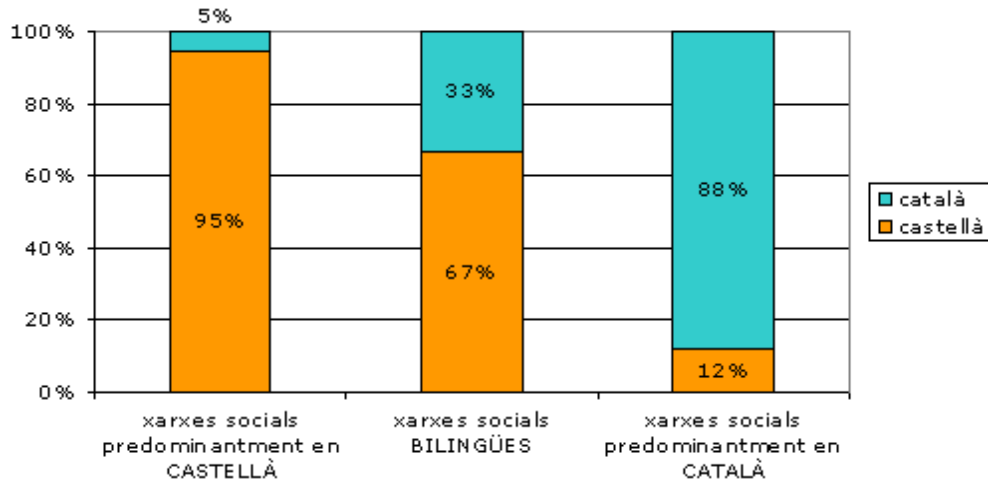
El gràfic 4 recull les dades del conjunt de les 52 escoles analitzades. Tanmateix, si les dades s'analitzen amb més detall, s'observen comportaments força diferenciats segons la condició lingüística ambiental o la composició demolingüística dels centres escolars (per a una ampliació, vegeu Vila i Galindo 2008). Així, en les escoles on els catalanoparlants no superen el 30%, l'ús del castellà és majoritari, fins i tot en les converses en què ambdós interlocutors són catalanoparlants. Per contra, en els centres amb més del 70% d'alumnat catalanoparlant predomina l'ús del català. Cal dir, però, que, en aquest darrer tipus d'escoles, el català no ha penetrat tant en les converses entre interlocutors castellanoparlants.

Si la llengua de la llar influeix en els usos lingüístics informals dels escolars, la llengua predominant a les xarxes socials els condiciona encara més. El 95% dels torns de parla dels infants que declaren que fan un ús majoritari del castellà són efectivament en aquesta llengua, i el 88% dels torns dels que diuen que empren bàsicament el català es pronuncien en català (gràfic 6). Els que diuen que tenen xarxes socials bilingües, a la pràctica, parlen més en castellà (67% del torns) que en català (33%).

GRÀFIC 6. Llengua dels torns de parla segons les xarxes socials dels parlants

⁵ Aquest seguiment irregular de la norma permet plantejar nombroses preguntes: podria ser que l'ús *inesperat* –segons la norma esmentada– del català es degués a l'acció de l'escola? Són innovadores, les noves generacions, en aquest punt? O és que potser l'abast de la norma de convergència era i és menor del que la sociolingüística catalana ha tendir a afirmar? Cal tenir en compte que, a diferència d'allò que s'esdevé amb la majoria de treballs macrosociolingüístics, aquí tractem de dades enregistrades, no pas declarades. Per a una ampliació d'aquesta qüestió, vegeu Vila i Galindo (en premsa)

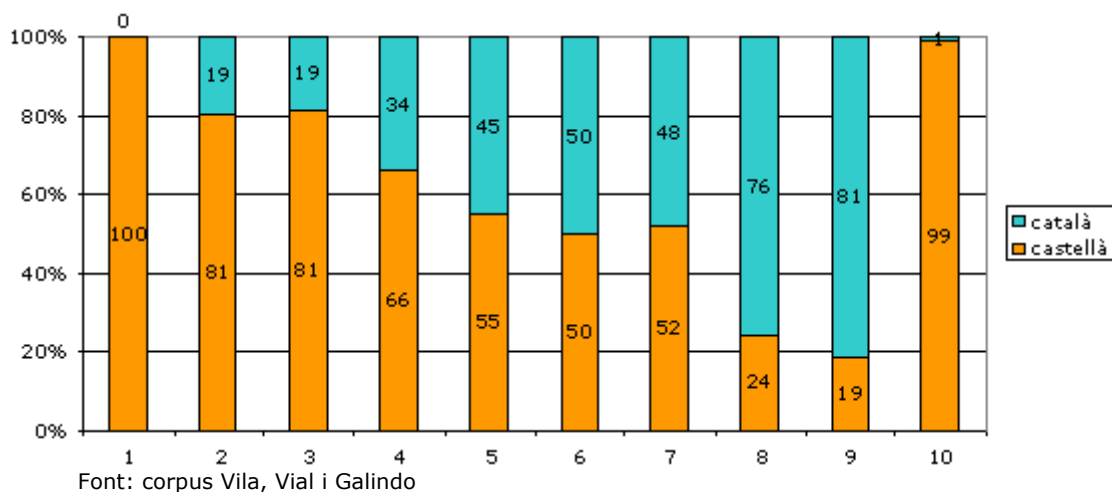
Font: corpus Vila, Vial i Galindo

3.2. La relació entre els usos i les competències lingüístiques

Les dades experimentals recollides en el projecte (grau de comprensió en català i castellà de l'alumnat) permeten comprovar fins a quin punt la competència lingüística i l'ús d'una llengua són com la cara i la creu d'una mateixa moneda. En l'estudi, l'augment del coneixement oral en cadascuna de les llengües es correspon amb un augment de les tries lingüístiques en aquesta llengua (Gràfic 7 i 8; els resultats de la primera i de la darrera columna s'han d'obviar, ja que inclouen un baix nombre de torns de parla).

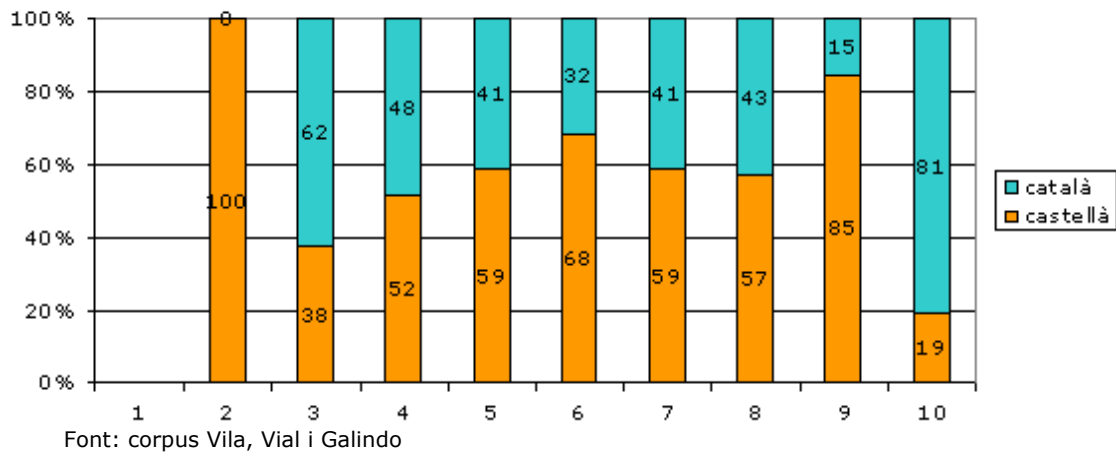
Ara bé, quan aquestes dades es relacionen amb les altres variables tingudes en compte (vegeu els encreuaments a Galindo i Vila 2008), s'observa com n'arriba a ser d'important l'entorn demolingüístic: que l'ús del català superi el del castellà no depèn de la competència lingüística en català, sinó de la presència i del coneixement d'aquesta llengua en l'entorn escolar i social.

GRÀFIC 7. Llengua dels torns de parla segons el grau de comprensió oral en català (de menys a més comprensió)

Font: corpus Vila, Vial i Galindo

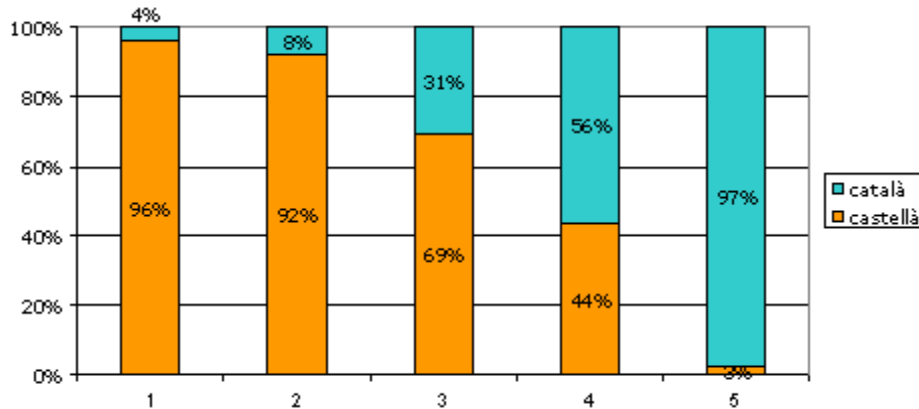
GRÀFIC 8. Llengua dels torns de parla segons el grau de comprensió oral en castellà (de menys a més comprensió)

3.3. Condicions lingüístiques ambientals, del centre i de la docència

L'anàlisi de les dades d'acord amb les tres variables tingudes en compte en la selecció de les 52 escoles posa de manifest que els infants usen força català en àrees on el coneixement declarat d'aquesta llengua és elevat, més que no pas en centres situats en zones on es diu saber poc català (gràfic 9; vegeu la taula per saber a què corresponen els codis).

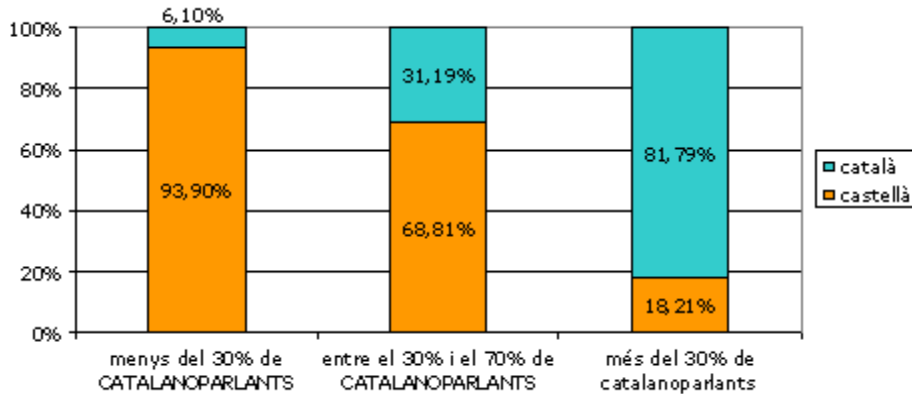
GRÀFIC 9. Llengua dels torns de parla i condició lingüística ambiental

Font: corpus Vila, Vial i Galindo

També se sent molt més del català als patis d'escoles a les quals assisteix un percentatge elevat de catalanoparlants, això és, un 70% o més, i no tant als patis dels centres que compten amb una proporció més alta de castellanoparlants (gràfic 10).

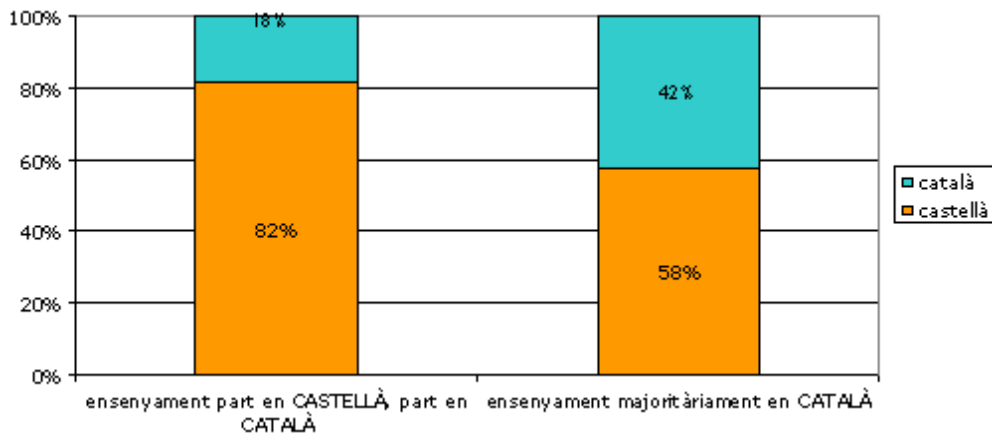
GRÀFIC 10. Llengua dels torns de parla i condició lingüística del centre

Font: corpus Vila, Vial i Galindo

I les pràctiques informals en català són superiors en les escoles que imparteixen l'ensenyament en català, i no tan importants en els centres que se serveixen d'ambdues llengües en la docència (gràfic 11).

GRÀFIC 11. Llengua dels torns de parla i condició lingüística de la docència

Font: corpus Vila, Vial i Galindo

Cal tenir en compte, però, que les diferències observades segons la llengua principal de la docència es dilueixen quan s'encreuen amb les dues altres variables tingudes en compte en aquest apartat. Així doncs, els usos diferenciats de català i castellà representats en el gràfic 11 no reflecteixen tant la llengua vehicular de l'ensenyament dels centres, com sí el tipus d'escola en què predomina cada model lingüístic: en els centres que imparteixen la docència predominantment en català hi ha un percentatge elevat d'alumnat catalanoparlant, i són escoles situades en zones on es declara un coneixement elevat de la llengua; els centres que se serveixen de català i castellà en proporcions més o menys equilibrades compten amb més alumnat castellanoparlant i es distribueixen en àrees on se sap menys català.

Deixant de banda el que es copsa amb tan sols un primer cop d'ull als gràfics, d'altra banda força previsible (això és, que l'ús del català s'incrementa a mesura que augmenta el coneixement i la presència d'aquesta llengua en l'entorn), la conclusió més rellevant que pot extreure's dels gràfics precedents és la desigualtat de condicions per a ambdues llengües: l'ús del català en contextos que l'afavoreixen és inferior a l'ús del castellà en condicions que són favorables a aquesta altra llengua. Vegeu, sinó, com en els centres amb més del 70% d'alumnat castellanoparlant gairebé el 94% dels torns de parla són en castellà, mentre que

en les escoles on els catalanoparlants superen el 70%, només el 82% dels torns s'emeten en català.

3.4. El pes de les variables: anàlisi multivariant

Una vegada analitzada la influència de cada una de les variables en les tries lingüístiques dels escolars catalans, només resta determinar quines variables de tot el conjunt són les més rellevants en la configuració de les seves pràctiques lingüístiques. Per fer-ho, s'han aplicat dues tècniques d'anàlisi multivariant explicatives, l'anàlisi discriminant i la regressió logística, i una altra de descriptiva, l'anàlisi de correspondències múltiples (vegeu-ne una síntesi a Galindo 2006).

L'aplicació de les tècniques d'anàlisi multivariant permet diferenciar dos conjunts de variables: (1) les que tenen en compte la llengua de relació amb l'entorn no familiar i no educatiu formal, i (2) les relacionades amb la llengua familiar i de l'educació formal. Hi ha encara un altre grup de variables, (3) les que fan referència a la competència lingüística en català i castellà, que no s'han inclòs en cap dels dos conjunts anteriors perquè s'ha considerat que són transversals a totes les variables: aconseguir una bona competència lingüística no depèn únicament dels ensenyaments de l'escola, sinó que també està relacionat amb el fet d'usar aquesta llengua.

El primer conjunt de variables (llengua de relació amb l'entorn no familiar i no educatiu formal), inclouen les xarxes socials del parlant i del destinatari, la condició lingüística del centre, i la condició lingüística ambiental. Aquestes variables són les que es revelen com a més rellevants en la configuració dels usos lingüístics.

Les dues primeres variables esmentades (xarxes socials del parlant i del destinatari) recullen informació declarada pels mateixos interlocutors sobre el codi que fan servir habitualment fora de la llar, és a dir, són un indicador de la percepció dels propis usos lingüístics. Que en gairebé totes les tres anàlisis multivariants realitzades constitueixin els principals factors que permeten explicar la variació en les pràctiques lingüístiques posa de manifest que usos reals i usos percebuts no van per camins oposats; ara bé, la llengua de les xarxes socials no permet, per si sola, explicar tota la variació en els usos, i això indica que existeixen certs desajustos entre el que es creu fer i el que realment es fa, com s'observava en l'apartat 2.3.

La tercera variable, la condició lingüística del centre, mesura el percentatge de catalanoparlants del centre. Suposem que, com més catalanoparlants coincideixin en un mateix espai, més ús es farà del català i que, per tant, el percentatge de condició lingüística del centre també mesura les oportunitats que tenen els interlocutors de mantenir relacions socials en català.

La quarta variable, la condició lingüística ambiental, fa referència al coneixement que els habitants de la zona declaren de català. Com és previsible, percentatges superiors de persones que declaren entendre i saber parlar català en la zona es corresponen amb usos superiors d'aquesta llengua a l'hora del pati.

El segon conjunt de variables és el relacionat amb els usos lingüístics familiars i educatius formals, i inclou la llengua familiar del parlant i del destinatari, i la condició lingüística de la docència. La inclusió d'aquestes variables en les funcions discriminants i de regressió logística confirma que la llengua de la llar i de l'aula té un paper en la configuració dels usos lingüístics, però la posició que ocupen aquestes variables en les funcions esmentades (sempre per sota del primer grup de factors) assenyala que el paper que adopten és secundari.

És evident que, en el sector d'edat analitzat, la influència de la llar és encara important, però cal tenir en compte que sovint els infants passen moltes hores fora del nucli familiar. D'altra banda, l'adopció del català com a llengua vehicular de l'ensenyament en bona part de les escoles ha d'haver influït d'alguna manera en les pràctiques lingüístiques dels infants, però no ha aconseguit modificar completament les seves pautes de comportament lingüístic: el castellà té una presència important als patis de les escoles i se segueix parcialment la norma de convergència al castellà.

Pel que fa al tercer grup de variables, relacionades amb la competència lingüística dels infants, les funcions que deriven de les tècniques d'anàlisi multivariant només han inclòs la competència en català. Això indica que la competència en català és un factor que configura

els usos lingüístics: com més elevat és el grau de comprensió en català, més usos de català es registren. Aquesta associació permet dues interpretacions: o bé l'ús habitual del català afavoreix l'augment de la competència lingüística en català, o bé només els que tenen bons coneixements de català parlen habitualment en aquesta llengua. En canvi, la competència en castellà no permet explicar les pràctiques lingüístiques dels infants: tots hi obtenen puntuacions mitjanes o elevades; per tant, que usin català o castellà s'ha d'explicar per altres factors.

4. Síntesi i conclusions

El model de conjunció en català preveia que l'extensió del català com a llengua vehicular de l'ensenyament incrementaria els coneixements i els usos lingüístics en aquesta llengua entre els escolars catalans. Avui dia, es pot afirmar sense gaire reserves que la població de Catalunya que ha passat pel sistema educatiu en almenys els darrers 15 anys entén el català i pot parlar-lo, escriure'l i llegir-lo.

El dubte apareix quan hom es planteja quins nivells de comprensió i d'expressió en català assolix l'alumnat en finalitzar l'educació obligatòria. Segons estudis recents, aquests nivells no són equitatius i poden arribar a ser força baixos en alguns sectors d'escolars nascuts a Catalunya o que ja fa temps que hi han arribat. En l'alumnat de recent incorporació, el grau de competència en català és clarament insuficient, sobretot si es compara amb el que assolixen els joves nouvinguts en altres llengües i en altres parts del món.

L'altre interrogant que cal plantejar-se té a veure amb les pràctiques lingüístiques: com es tradueix en els usos interpersonals quotidians el fet que gairebé tots els escolars entenguin i puguin parlar català? Tot sembla indicar que, a final de la dècada dels 90, bona part de l'alumnat no feia un ús actiu del català en les seves converses informals a l'hora del pati: durant l'esbarjo, per cada torn de parla que es produïa en català se n'emetien dos en castellà. Les dades declarades obtingudes amb posterioritat a aquests resultats no permeten suposar que hi hagi hagut una millora substancial en la posició del català.

La superioritat quantitativa del castellà durant l'hora del pati es veu reforçada per diversos factors, entre els quals destaca el fet que l'alumnat castellanoparlant es manté més en la seva llengua familiar que no pas els escolars catalanoparlants en la seva. Dit curt, als castellanoparlants els costa més canviar de codi que no pas als catalanoparlants. L'altre factor rellevant té a veure amb els usos en una i altra llengua i la presència d'ambdues en l'entorn: en condicions d'igualtat per a català i castellà, sempre es parla més en la segona llengua. Recordeu, per exemple, que l'alumnat bilingüe familiar parla més en castellà, o que en els centres amb un percentatge similar de catalanoparlants i castellanoparlants s'usa molt més castellà.

Les pautes de comportament lingüístic a l'hora del pati reproduïxen majoritàriament els usos lingüístics de l'entorn no familiar i no educatiu formal de l'alumnat. Així, les variables que s'han revelat com a més rellevants en la configuració de les seves pràctiques lingüístiques són la llengua de les xarxes socials, el percentatge de catalanoparlants i de castellanoparlants que estudien en el centre escolar, i el grau de coneixement de català oral de la zona.

A continuació se situen, com a més significatives, les variables llengua d'ús habitual a casa i llengua principal d'ensenyament en el centre. Cal tenir en compte, però, que el fet de rebre gairebé tot l'ensenyament en català, o part en català i part en castellà, no fa decantar gaire les pràctiques lingüístiques ni cap a una banda ni cap a l'altra. Finalment, sembla que un grau elevat de competència lingüística en català està relacionat amb parlar català; no se sap, però, si n'és una conseqüència o una causa.

5. Bibliografia

ARNAU, JOAQUIM. «Sobre les competències en català i castellà dels escolars de Catalunya: una resposta a la polèmica sobre el decret d'hores de castellà. » LSC - Llengua Societat i Comunicació 1:1-7 (2004). < http://www.ub.edu/cusc/LSC_set.htm >

- CONSELL SUPERIOR D'AVALUACIÓ DEL SISTEMA EDUCATIU. Síntesi de resultats. Competències bàsiques, cb 10, curs 2006-2007. Àmbit lingüístic. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Educació, 2007a.
<http://www20.gencat.cat/docs/Educacio/Documents/ARXIUS/cb%2010.2007.pdf>
- CONSELL SUPERIOR D'AVALUACIÓ DEL SISTEMA EDUCATIU. «Estudi PISA 2006: avançament de resultats.» Quaderns d'Avaluació 9:3-84, 2007b.
<http://www20.gencat.cat/docs/Educacio/Documents/ARXIUS/quaderns9.pdf>
- CONSELL SUPERIOR D'AVALUACIÓ DEL SISTEMA EDUCATIU. Estudi sociodemogràfic i lingüístic de l'alumnat de 4t d'ESO de Catalunya. Avaluació de l'educació secundària obligatòria 2006. Quaderns d'Avaluació 11. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Educació, 2008.
<http://www20.gencat.cat/docs/Educacio/Home/Consell%20superior%20d'avalua/Pdf%20i%20altres/Static%20file/Informes11.pdf>
- FUNDACIÓ JAUME BOFILL. Equitat, excel·lència i eficiència educativa a Catalunya. Una anàlisi comparada. Una ullada a l'Informe PISA 2006. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2008.
http://www.fbofill.cat/intra/fbofill/documents/Dossier_prensa_PISA2006.pdf
- Gomàriz i Auró, Eva. 2008. "Els usos lingüístics interpersonals dins i fora de la llar de l'alumnat autòcton i immigrant de sisè d'educació primària de Vic." Treball de DEA, Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona, Barcelona.
- Gomàriz i Auró, Eva. 2008. "Competència i actituds lingüístiques de l'alumnat de sisè d'educació primària de Vic." Treball per a l'obtenció del DEA, Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona, Barcelona.
- GALINDO SOLÉ, M. Les llengües a l'hora del pati. Usos lingüístics en les converses dels infants de primària a Catalunya. Universitat de Barcelona. Tesi doctoral, 2006.
<http://www.tesisenxarxa.net/TDX-1220106-123928/index.html>
- GALINDO SOLÉ, M. Les llengües en joc, el joc entre llengües. L'ús interpersonal del català entre els infants i joves de Catalunya. Lleida, pagès editors, 2008.
- GALINDO, M. I C. DE ROSSELLÓ. «Potser no anem tan malament. Les dades d'ús lingüístic familiar de l'enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona». Revista de Llengua i Dret. [Barcelona] (2003), núm. 40, p. 267-288.
- GALINDO, M. i F. X. VILA. "Usos lingüístics a les hores del pati de les escoles catalanes". A: GALINDO, 2008. p. 61-120.
- TORRES, J. «L'ús oral familiar a Catalunya». Treballs de Sociolingüística Catalana. (2003), núm. 17, p. 47-76.
- TORRES, Joaquim.. «4. Ús familiar i transmissió lingüística». A Torres, J. (coord.), F. X. Vila i Moreno, A. Fabà, i V. Bretxa i Riera Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI. Barcelona: Secretaria General de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya, 2005, pp. 81-108
- VIAL, S. i I. CANALS. Llengua i escola a l'ensenyament primari. SEDEC; document no publicat. (2002).
- VILA I MORENO, F. X. When classes are over. Language Choice and Language Contact in Bilingual Education in Catalonia. Vrije Universiteit Brussel. Tesi doctoral, 1996.
- VILA I MORENO, F. X. «Les polítiques lingüístiques als sistemes educatius dels territoris de llengua catalana». Revista de Llengua i Dret. [Barcelona] (2000), núm. 34, p. 169-208.
- VILA I MORENO, F. X. 2005. «2. Els coneixements lingüístics.» A: J. Torres (coord.), F. X. Vila i Moreno, A. Fabà, i V. Bretxa i Riera. Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI.. Barcelona: Secretaria General de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya. Pp. 17-54 (2005)

VILA I MORENO, F. Xavier. 2006. "Una, dues... moltes? Llengües inicials i transmissió lingüística a Catalunya." Pp. 137-155 in Seminari: La multiculturalitat i les llengües, Centre Ernest Lluch -CUIMP, 10 d'octubre 2006. Barcelona: Centre Ernest Lluch - Universitat Internacional Menéndez y Pelayo.

VILA I MORENO, F. XAVIER. «Language-in-education policies.» A: E. Boix-Fuster and M. Strubell i Trueta (eds.) Language policies in the Catalan language area Springer (en premsa)

VILA I MORENO, F. X. i S. VIAL I RIUS. "Les practiques lingüístiques dels escolars catalans: algunes dades quantitatives". Escola Catalana. [Barcelona] (2003), núm. 399, p. 32-36.

VILA, F. X. (coord). Conclusions de la comissió Coneixement i ús de la llengua. La potenciació de la llengua entre infants i joves: del coneixement a l'ús. Barcelona: Consell Assessor de la Llengua, 2006. p. 103-143.

http://www20.gencat.cat/docs/Educacio/Documents/ARXIUS/consell-comissio_coneixement.pdf

VILA I MORENO, F. XAVIER (coord.). «La potenciació de la llengua entre infants i joves: del coneixement a l'ús (Conclusions de la comissió 'Coneixement i ús de la llengua').» Pp. 103-143 A: Consell Assessor de la Llengua a l'Escola. Conclusions. Barcelona: Departament d'Educació i Universitats, Generalitat de Catalunya (2006). Accessible a:

< http://www.gencat.net/educacio/depart/pdf/llengua_escola/llengua_escola.pdf >

VILA, F. X. I M. GALINDO. «El sistema de conjunció en català a Catalunya: impacte sobre els usos». Jornades Llengua i Ensenyament. GCS i CUSC-UB, Barcelona, 25 i 26 de novembre de 2005. En premsa a Treballs de Sociolingüística Catalana.

VILA, F. X. I M. GALINDO. «Els usos lingüístics en l'educació primària a Catalunya: situació, tendències i perspectives». Quaderns d'avaluació. [Barcelona] (2006), núm. 6, p. 95-113.

<http://www.gencat.net/educacio/csda/publis/quaderns/quaderns6.pdf>

VILA I MORENO, F. XAVIER i EVA GOMÀRIZ I AURÓ. (eds.). Aprenentatges i usos lingüístics al domini català. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, en premsa.

Mireia Galindo Solé

Departament d'Educació

mgalind9@xtec.cat

F. Xavier Vila i Moreno

Universitat de Barcelona

fxvila@ub.edu